

Архипенко Л. М.,
*кандидат філологічних наук, доцент,
доцент кафедри українознавства і мовної підготовки іноземних громадян
Харківського національного економічного університету
імені Семе́на Кузне́ця*

ІНШОМОВНА ЛЕКСИКА В УКРАЇНСЬКИХ ЗАСОБАХ МАСОВОЇ ІНФОРМАЦІЇ В КОНТЕКСТІ ПРОБЛЕМ ЛІНГВОЕКОЛОГІЇ

Анотація. Стаття присвячена одному з найактуальніших питань сучасної лінгвістичної науки – мовної і мовленнєвої екології в засобах масової інформації. На початку XXI століття ЗМІ є головним провідником нових слів в загальнолітературну мову. В інформаційно-комунікативному просторі ЗМІ зароджуються й формуються модні тенденції вживання тих чи інших слів і виразів, активізується процес неологізації, широко використовуються запозичення з метою створення експресії, яскравості, оригінальності.

Процес глобалізації активно впливає на сучасну українську мову, що засвідчує освоєння великої кількості запозичень і підвищення інтенсивності їх уживання. В останні десятиліття спостерігаємо особливо сильний вплив американізмів в українську мову. Володіння сучасним українцем інтернаціональним лексичним фондом свідчить про його адаптацію в сучасному глобальному світі. У цьому розрізі іншомовний вплив в умовах глобалізації відіграє позитивну роль у збагаченні української мови новими словами. У той же час спостерігається надмірність вживання американізмів сучасними українцями, перевага використання іншомовних слів замість українських відповідників.

Інтенсивне поповнення лексики української мови новими запозиченнями в умовах стрімкого розвитку високотехнологічного інформаційного суспільства вимагає постійного дослідження в напрямі екології мови. Новітні запозичення, аналізовані в роботі в контексті екологічності використання мови в засобах масової інформації, дібрано із сучасних публіцистичних видань.

Одним із факторів дестабілізації в розвитку літературної української мови, на думку автора, названо надмірні іншомовні запозичення, які витісняють питому лексику з великим лінгвокультурологічним потенціалом. Надактивне використання англіцизмів у мові ЗМІ може не тільки ускладнювати сприйняття інформації, а й негативно впливати на збереження самобутності української мови.

Ключові слова: лінгвоекотологія, екологія мови, іншомовні слова, запозичення, англіцизми, мова засобів масової інформації.

Постановка проблеми. Мова засобів масової інформації (далі – ЗМІ) не завжди відповідає сучасним нормам української літературної мови. Просторіччя, жаргонна, згрубіла, іншомовна лексика регулярно звучить із телеекранів, з'являється на шпальтах друкованих та інтернет-видань, а потім поширюється серед населення. Тому останнім часом все актуальнішим постає питання екології мови.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблеми збереження мови присвячені праці відомих зарубіжних та вітчизня-

них учених: Е. Хаугена [12], К. Ажежа [1, с. 13], А. Філла [14], А. Сковородникова [11], О. Сербенської [6, 9, 10], Б. Ажнюка [2, с. 6], Л. Ажнюк [3, с. 6], А. Радю [8] та інших. Роботи цих мовознавців стали підґрунтям для створення нового наукового напрямку в лінгвістиці – екології мови. Вчені займаються дослідженнями з культури мовлення й риторики, вивчають негативні тенденції, пов'язані з використанням мови, намагаються запобігти збідненню мови та її виразних ресурсів, збирають і кваліфікують помилки. Інтенсивне поповнення лексики української мови новими запозиченнями в умовах інтенсивного розвитку високотехнологічного інформаційного суспільства вимагає постійного дослідження у напрямку екології мови.

Мета статті – розглянути новітні запозичення в контексті екологічності використання мови в засобах масової інформації.

Найбільшого поширення в мовознавстві термін «екологія» отримав завдяки відомому представнику американської гілки соціолінгвістики Ейнару Хаугену. З моменту публікації його книги «Екологія мови» в 1972 році спостерігається бурхливий розвиток цього напрямку. Учений вважає, що предметом екології є дослідження наслідків психологічної та соціальної ситуації та її вплив на окрему мову.

Також Хауген уперше сформулював проблеми екології мови як окремого напрямку шляхом метафоризації поняття традиційної екології. Одне із сформованих ним положень свідчить, що мови, подібно до біологічних видів, зароджуються, ростуть, змінюються, живуть і вмирають у взаємозв'язку з іншими мовами й своїм оточенням. Подібно до біологічних видів, які знаходяться на межі вимирання, мови також піддаються подібній небезпеці, тому екологія мови, вирішуючи цю проблему, повинна пропонувати шляхи вирішення й запобігання вимирання мов [12, с. 325].

Ідеї Ейнара Хаугена спричинили бурхливий розвиток еколінгвістики. Поняття еколінгвістики стало розроблятися й уточнюватися іншими дослідниками.

Термін «еколінгвістика» започаткував сучасний французький лінгвіст сходознавець, фахівець з арабської мови, африканських мов і загальної лінгвістики Клод Ажеж у 1985 році. З тих пір поняття «еколінгвістика» охоплює «всі наукові галузі дослідження, які пов'язують екологію з лінгвістикою». При цьому потрібно відрізнити мовну екологію, яка займається дослідженням взаємозв'язків між мовою і екологічними питаннями, наприклад, біорозмаїттям і проблемами навколишнього середовища, від екології мов, яка присвячує себе взаємодії мов, зокрема збереженню мовного розмаїття.

Австрійський лінгвіст Алвін Філл запропонував термінологію щодо до різних галузей еколінгвістики:

1) еколінгвістика (Ecolinguistics) – загальний термін для галузей досліджень, що пов'язують екологію й лінгвістику;

2) екологія мови (Ecology of language) вивчає взаємодію мовні взаємодії (з метою збереження мовного розмаїття);

3) екологічна лінгвістика (Ecological linguistics) накладає терміни й принципи екології на мову (наприклад, поняття екосистеми);

4) лінгвістична (мовна) екологія (Language ecology, linguistic ecology) вивчає взаємодію між «екологічними» питаннями і мовою.

Зважаючи на запропоновану Алвіном Філлом класифікацію, у цьому дослідженні автор буде послуговуватися терміном «екологія мови».

Для сучасної лінгвістичної теорії й мовленнєвої практики актуальним є дослідження принципів екологічності використання мови в ЗМІ. Вчені одностайні в думці про те, що на початку XXI століття ЗМІ є головним провідником нових слів в загальнолітературний мову.

Ю. Бельчиков назвав тенденцію зростання впливу мадіа на загальнолітературний мову «медіаізацією» мови [5]. В інформаційно-комунікативному просторі ЗМІ зароджуються й формуються модні тенденції вживанні тих чи інших слів і виразів, активізується процес неологізації, широко використовуються запозичення з метою створення експресії, яскравості, оригінальності.

Процес глобалізації активно впливає на сучасну українську мову, що засвідчує освоєння великої кількості запозичень і підвищення інтенсивності їх уживання. Сучасна українська мова зазнає значного впливу англійської мови, про що свідчить безперервне зростання кількості лексичних запозичень. В останні десятиліття спостерігаємо особливо сильний вплив американізмів в нашу мову.

Включення багатьох англіцизмів в українську мову в кінці XX – на початку XXI ст. пов'язане з необхідністю позначати нові предмети навколишньої дійсності. Так, в українській мові останнім часом з'явилися нові запозичення: *інсайдер* (будь-яка особа, у якої є доступ до неpubлічної та цінної інформації), *месенджер* (програма з обміну миттєвими повідомленнями), *реновація* (оновлення), *хостинг* (послуга з розміщення сайту в інтернеті), *ребрендинг* (активна маркетингова стратегія) тощо. Зміни в суспільно-політичному житті країни, розширення міжнародних культурних контактів обумовлюють престижність використання іноземних слів у мові сучасного носія української мови.

Слід зазначити, що з огляду на культуру мовлення іншомовні слова термінологічного характеру, адаптовані українською мовою, повною мірою відповідають вимогам мовної культури:

1) вони органічно увійшли в науковий стиль мови;

2) вони відповідають літературній нормі;

3) їх використання в мові відбувається в межах теми й мети спілкування (наукової, політичної, економічної).

Володіння сучасним українцем інтернаціональним лексичним фондом свідчить про його адаптацію в сучасному глобальному світі. У цьому розрізі іншомовний вплив в умовах глобалізації, безумовно, відіграє позитивну роль у збагаченні української мови новими словами.

У той же час учені зважають на надмірність вживання американізмів сучасними українцями, перевагу використання іноземних слів замість українських відповідників. Подібна

ситуація відбувалася й раніше. Так у кінці XVIII – XIX століть серед аристократів були поширені французька та німецька мови. Сучасні журналісти, політики та культурні діячі продовжують наслідувати цю давню традицію. Вони регулярно вживають іноземні слова й вирази: *білборд* (англ. billboard – рекламний щит), *біткойн* (англ. bitcoin – платіжна система, яка використовує однойменну розрахункову одиницю), *кешбек* (англ. cash back – повернення готівки), *коворкінг* (від англ. coworking – спільна робота), *коучинг* (англ. coaching – навчання, тренування), *лайфхак* (Англ. Life hacking – на сленгу означає корисна порада), *мейнстрім* (англ. mainstream – переважний напрямок в якійсь галузі для певного відрізка часу), *меседж* (англ. message – повідомлення), *тренд* (англ. trend – тенденція), *селф-мейд-мен* (англ. self-made-man <self – сам + made – зробив + man – людина – людина, що досягла успіху, слави, кар'єри тощо власним зусиллям), *тролінг*, *тролі* (англ. trolling букв. «ловля риби на блешню» – розміщення в інтернеті провокаційних повідомлень з метою викликати конфлікти між учасниками), *фейк* (англ. fake – підробка), *флешмоб* (англ. flash mob – миттєвий натовп) тощо. Запозичення використовують навіть у тому випадку, якщо в іншомовного слова є український відповідник (англ. *інтертейнмент* – укр. *розвага*, англ. *інцидент* – укр. *пригода*, англ. *нонсенс* – укр. *безглуздя*, англ. *реліз* – укр. *показ*, англ. *тінейджер* – укр. *підліток*, англ. *фейк* – укр. *підробка* тощо).

Вплив англійської мови на українську набуває все більш загрозливого характеру. Якщо раніше запозичення відбувалися в основному через письмові джерела, то зараз активно до цього процесу залучилися й телебачення та електронні ЗМІ. *«Дедлайн для генпрокурора, або Що заважає справедливому правосуддю в Україні»* (Українська правда, 15 травня 2019 року, 12:00). *«Авторитетні пайл-стилісти стверджують, що цієї осені в моді настельні тони, ніжні відтінки, включаючи блакитний і рожевий, а також арт-стікери та інші прикраси для нігтів. Зокрема, в числі трендів – слайдери для декору, дизайну манікюру, а також мінімалістичний пайл-арт, доповнений золотом або сріблом»* (НВ style, 21 серпня 2019 року, 15:52). *«Треба менше бла-бла-бла»*: Зеленський виступив на iForum у Києві – про що він говорить? *«Ми хочемо низьких тарифів? Треба менше бла-бла-бла. Треба тягнутися до інновацій у відновлюваній енергетиці. Ми хочемо екотранспорт? Нам треба насамперед розширювати інфраструктуру для електромобілів і безпілотників»* (Громадське, 23 травня 2019 року). *«Є лише бла-бла-бла»*: Гримчак прокоментував «мирний план» Добкіна. Він наголосив: у нардепа Михайла Добкіна та його політичних спільників немає жодного мирного плану щодо Донбасу. Натомість є лише слова, які виголошують «із різною інтенсивністю» (ZIK, 13 лютого, 2019 року, 23:07). (Від англійського bla (h) -bla (h) -bla (h) – балаканина. *«Давайте розберемося, чи мають криптовалюти шанс стати мейнстрімом офіційних біржових торгів, або ми маємо справу з черговою мильною бульбашкою, здатною поховати амбітні плани своїх фанатів і збагатити лише тих, хто першим інвестував і встиг швидко позбутись цього активу»* (Голос Америки, 5 лютого 2018 року). *«Аласанія сказав, який меседж привезли від Зеленського на Суспільне. «Вони приїхали з меседжем до штабу опонента, наскільки я правильно зрозумів. Як на мене, вони наголосили на тому, що давайте якось зв'язуватися, обговорювати цю проблему з дебатами. Бо, я так розумію, з тим штабом не кон-*

тактують. Вони оглянули (студію – ред.), і їм сподобалося те, що вони побачили...», – сказав Аласанія (Укрінформ, 09 квітня 2019 року, 13:51). «З 17 по 19 травня у Києві вже п'ятнадцятий рік поспіль буде проходити найбільший фестиваль тату-культури *Tattoo Collection 2019*. Традиційно на початку весни до столиці з'їдуться найкращі тату-майстри країни, фани татуювання, а також головні **фріки** України та Європи. Адже уже не вперше саме люди з бодімодифікацією стають почесними гостями фестивалю» (24 TV, 17 травня 2019 року).

Широко вживаним стали слова **тролінг**, **тролі**, **троль** (від англ. Trolling – ловля на блешню). «Це схоже на **тролінг**, який журналісти сприйняли за чисту монету. Відставка не буде. Це троллінг у відповідь Кличку, який напередодні розмістив фото з Джуліані. Таку думку в коментарі «Слову і Ділу» висловив політолог Михайло Дяденко» (Слово і Діло, 2 серпня 2019 року, 12:57). «**Тролі** у вашій стрічці новин»: данські експерти створили освітній матеріал про інформаційні маніпуляції РФ» (Інтернет Свобода, 03 липня 2019 року).

Певнено торує собі дорогу до української мови слово **твіти**: «Волкер написав **твіт** про звільнення Маріуполя. Спеціальний представник США з питань України Курт Волкер написав повідомлення в соцмережі Twitter, присвячене звільненню Маріуполя українськими військами п'ять років тому. У своєму повідомленні Волкер пише про «урок для Донбасу» і згадує про російські війська» (Кореспондент. net, 15 червня 2019 року, 18:31). «Посібниця «ДНР» видала **фейк** про «звірства» СБУ. Посібниця терористів «ДНР» Ольга Заскалька видала фейк про те, що нібито піддавалася «тортурам» СБУ в українських в'язницях, де опинилася через допомогу окупантам. Відео з її неадекватною розповіддю опублікувало одне зі ЗМІ, підконтрольних бойовикам» (Обозреватель, 21 серпня 2019 року, 15:59).

Іноземними словами рясніють багато газетних і журнальних тексти, які все більше популяризуються за рахунок процесів глобалізації. Ось деякі приклади. «Коли весь світ вже впровадив нову технологію на державному рівні, в Україні нарешті розпочалася довгоочікувана робота по законопроекті «Про інноваційні цифрові технології та послуги» для розробки та подальшої передачі до Верховної Ради України з регулювання **блокчейну** та ринку криптовалют в Україні» (Investgazeta, 04 грудня 2018 року). «В Україні розпочинається робота з розробки законодавства про **сек'юритизацію**» (FinPost, 11 вересня 2018 року, 16:43). «**Онлайн-шопінг** в Україні: хто і що купує (інфографіка). Найбільше **онлайн-шопінгу** віддають перевагу люди віком від 25 до 34 років» (УНІАН, 20 березня 2019 року, 19:29). «**Кешбек-сервіс** приводить клієнтів в онлайн-магазини, тим самим допомагає їм скорочувати рекламний бюджет. За це сервіс отримує свою комісію і віддає частину грошей покупцям» (НВ, 21 лютого 2019 року).

«Якщо Росія дбає про безпеку, нехай тисне на **транспондер** – прем'єр Естонії» (Ukrinform, 04 серпня 2016 року, 17:48). «Одеський **стріптрейсер** врізався в зупинку: є жертви» (INSIDER, 9 вересня 2018 року). «Чому всі полюють на **біткоіни**, звідки вони беруться та чи вистачить **криптовалюти** на всіх» (Еспресо.TV, 9 червня 2017 року).

Активне вживання іншомовних запозичень у пресі ускладнює сприйняття тексту. Читач, який не володіє англійською, нерідко опиняється в складній ситуації, зустрічаючи незрозумілі слова в газетах і журналах, які рясніють іншомовними термінами. Писати незрозуміло стало модно, думка, одягнена

в іншомовний термін, легко вводить в оману споживача інформації, при цьому виникає зона комунікативної напруги, адже адресат відчуває свою мовну некомпетентність у пропонованому йому діалозі, все це множить число комунікативних невдач і призводить іноді до курйозів.

За словами В. Колесова, відбувається варваризація мови, а саме «насичення мови варваризмами, іншомовними словами, які аж ніяк не збагачують її, а просто дублюють вже наявні в мові слова. Це явище загрожує позбавити нас найважливішого засобу інтелектуальної і творчої діяльності, якою є літературна мова народу» [7].

Використання англійської лексики в побутовій сфері спілкування стає не лише чимось звичним, але й престижним. Самі носії української мови ніби несвідомо сприяють посиленню ролі англійської, занижуючи суб'єктивні оцінки своєї рідної мови. Це пряма загроза національній культурі й українській мові. Слід визнати негативний вплив іншомовної лексики, що проникає в сферу повсякденного спілкування українців.

Висновки. З одного боку, численні англіцизми та американизми, запозичені нашою мовою – явище закономірне, яке відображає процеси інтеграції та активізацію економічних, політичних, культурних, суспільних зв'язків і відносини України з іншими державами. Але з іншого боку, у гонитві за всім іноземним, у прагненні копіювати західні зразки ми можемо втратити самобутність, у тому числі й мовну.

Мова відображає спосіб життя й образ мислення. Саме внаслідок цього подекуди втрачається інтерес до рідної мови й культури. Мова жива й мінлива, процеси, які відбуваються в ній, є природними, але хотілося б там, де можна обійтися засобами української мови, не вдаватися до іншомовних елементів, не слідувати моді.

Екологія мови повинна лягти в основу державної мовної політики, перш за все, в освіті й ЗМІ. Мова – це те, що сьогодні згуртовує українське суспільство. Єдність наша в спільній мові, але за умови, що вона живе, розвивається й збагачується відповідно до лінгвоекоекологічних принципів, які залишаються предметом подальших наукових досліджень.

Література:

1. Ажеж К. Человек говорящий. Вклад лингвистики в гуманитарные науки: пер. с фр. Пер. Б. Нарумов. 2-е изд., стереотип. Москва : URSS, 2006. 301 с.
2. Ажнюк Б. Екологія мови в Україні: динаміка мовної ситуації і пошук балансу / Екологія мови і мовна політика в сучасному суспільстві (Збірник наукових праць). К. : Вид. дім Д. Бурого, 2012. С. 7–19.
3. Ажнюк Л. Екологія мовлення російсько-українських білінгвів: проблема стильової деформації / Екологія мови і мовна політика в сучасному суспільстві (Збірник наукових праць). К. : Вид. дім Д. Бурого, 2012. С. 237–249.
4. Архипенко Л.М. Етапи і ступені адаптації іншомовних лексичних запозичень в українській мові (на матеріалі англіцизмів у пресі кінця XX – початку XXI ст.) : монографія. Харків : Вид. ХНЕУ, 2008. 172 с.
5. Бельчиков Ю.А. О понимании адресатом речи социокультурной информации в условиях межкультурной коммуникации / Русский язык в языковом и культурном пространстве Европы и мира: Человек. Сознание. Коммуникация. Интернет: материалы V Межд. науч. конф. Варшава, 2012. С. 32–36.
6. Екологія мови і мовна політика в сучасному суспільстві: зб. наук. пр. / ред.: Б.М. Ажнюк; НАН України, Ін-т мовознав.

- ім. О.О. Потебні, Укр. бюро лінгв. експертиз. К. : Вид. дім Д. Бурого, 2012. 376 с.
7. Колесов В. Жизнь происходит от слова... СПб. : Златоуст, 1999. 368 с.
  8. Радю А. Мовна екологія: напрями та проблеми дослідження / Гуманітарна освіта в технічних вищих навчальних закладах. № 27, Київ, 2013. С. 191–197.
  9. Сербенська О.А. Телепродукція в контексті засад лінгвоекології / Розбудова держави. 2004. № 4–6. С. 83–87.
  10. Сербенська О. Сучасна українська термінографія і проблеми екології мови / Вісник Нац. ун-ту «Львів. політ». Серія «Проблеми української термінології». 2002. № 453. С. 17–20.
  11. Сковородников А.П. Лингвистическая экология: проблемы становления / Вестн. Моск. ун-та. Филолог. науки. 1996. № 2. С. 42–49.
  12. Хауген Э. Процесс заимствования / Новое в лингвистике. М. : Прогресс, 1972. Вып. 6. С. 344–382.
  13. Hagege C. Zaustaviti izumiranje jezika; s francuskoga prevela Ivana Franića. Zagreb : Disput, 2005. 316 s.
  14. Fill A. Ecolinguistics. State of the Art 1988 / The Ecolinguistics Reader: Language, Ecology and Environment / ed. by A. Fill, P. Muhlenhauser. L.N.Y : Continuum, 2001. P. 43–54.

Arkhyenko L. Foreign Vocabulary in the Ukrainian Mass Media in the Context of the Ecolinguistics' Problems

Summary. The article explores one of the most urgent issues of modern linguistic science – linguistic and speech ecology in mass media. At the beginning of the XXI century the MEDIA became the main funnel of new words into the general language. With the information and communication expansion the MEDIA emerged and formed the trend tendencies of certain words, its usage and expressions, which acti-

vates the process of neologizing, borrowing are widely used in order to create expression, brightness and originality.

Globalization is actively influencing the modern Ukrainian language, which testifies to the development of a large number of borrowings with the increasing intensity of their usage. In the last decades, we have seen particularly strong influx of the Americanisms into the Ukrainian language. Nowadays Ukrainians use such lexical terms that testify to their adaptation into the modern global world. In this context, the foreign language has played a positive globalization role in enriching the Ukrainian language with the new words.

At the same time, the excessive consumption of Americanisms by Ukrainians leads to lower usage of analogous Ukrainian words and terms. Intensive replenishment of the lexicon of the Ukrainian language with new borrowings in the rapid development of high-tech information society requires constant research in the area of language ecology. The newest borrowings were analyzed in the context of the mass media ecological usage of the language, that were collected from the modern journalistic publications.

One of the factors that destabilizing the development of the literary Ukrainian language, according to the author, is the excessive foreign language borrowings, which displaces the Ukrainian vocabulary and its great linguistic potential. The overwhelming use of the Anglicisms in the language of the MEDIA can not only complicate the perception of the information, but it also adversely affects the preservation of the identity of the Ukrainian language.

Key words: ecolinguistics, linguistic ecology, ecology of language, foreign language words, borrowing, Anglicism, language of the mass media.